

РІДКІСНИЙ ТИП КАМ'ЯНОЇ БУЛАВИ
З ФОНДІВ ЛЬВІВСЬКОГО ІСТОРИЧНОГО МУЗЕЮ

У фондах Львівського історичного музею зберігається хрестоподібна за формою булава (інв. № ЛІМА – 2503), виготовлена з габро-діабазу, поклади якого локалізуються на пограниччі Західної та Східної Волині (басейн р. Случ). В інвентарній книзі місце знахідки не вказане, як і не визначена її культурно-хронологічна приналежність. Цей предмет побіжно згаданий в літературі [Михальчишин, Смішко, 1995, с. 261, рис. 1, 9].

Булава має шипоподібні симетричні кінці, що різняться між собою виглядом (заокруглені або загострені) і різною довжиною (рис. 1). Від центру свердлини діаметром 20 та 21 мм (вхідний і вихідний отвори) їх проміри складають, відповідно, 82, 122, 96 і 124 мм. Висота предмета становить 246 мм, ширина – 178 мм, а товщина – 41 мм. В поперечному перетині він наближено овальний із злегка опуклими гранями. На ребрах шипів, як з верхньої, так і з нижньої площин, наявні невеликі прямі нарізки, кількість яких неоднакова. Вони нанесені лише вздовж країв довших за розмірами шипів. В нижнього із зовнішньої сторони їх нараховується по 22, а з нижньої – 27 і 33, натомість на верхньому, відповідно, 17 і 8 та 12 і 23.

Надзвичайно складною видається проблема семантики нарізок. Відсутність певної ритміки в їх нанесенні (парна і непарна) не дає можливості вбачати в них прояви архаїчних солярно-астральних закономірностей (різновид календаря). Ймовірно, їх можна трактувати як відповідний прояв первісного мистецтва. Витоки подібного гравірування на кам'яних, кістяних і рогових матеріалах появились наприкінці муст'єрської епохи і проіснували впродовж всієї історії населення Євразії включно до нового часу.

А. Столяр наводить висловлювання Є. Ларте, Г. Штейхауера, Г. Люке та інших дослідників, якими подібний орнамент розглядається як певного роду нумерація, “мисливські мітки”, знаки власності, почуттєво-естетичне і духовне явище тощо [Столяр, 1985, с. 126-128]. Слід сказати, що лінійно геометричний декор на окремих кам'яних виробах, зокрема на сокирах та булавах, відмічений в ряді культур доби бронзи Східної Європи [Крайнов, 1972, с. 50].

Не менш складним є питання датування і культурної приналежності булави. Декілька близьких за формою знахідок виявлено в поховальних комплексах ямної культури (південно-бузький варіант і полтавкінська група Нижнього Поволжя) [Шапошникова, Фоменко, Довженко, 1986, с. 47; Шилов, 1975, с. 8; рис. 5-7; Мерперт, 1967, с. 98-99, рис. 7].

Отже, булаву з фондів Львівського історичного музею згідно аналогів можна пов'язувати, правдоподібно, з раннім періодом доби бронзи і датувати її рубежем III-II тис. до н. е. Постає інша проблема: зарховувати чи не

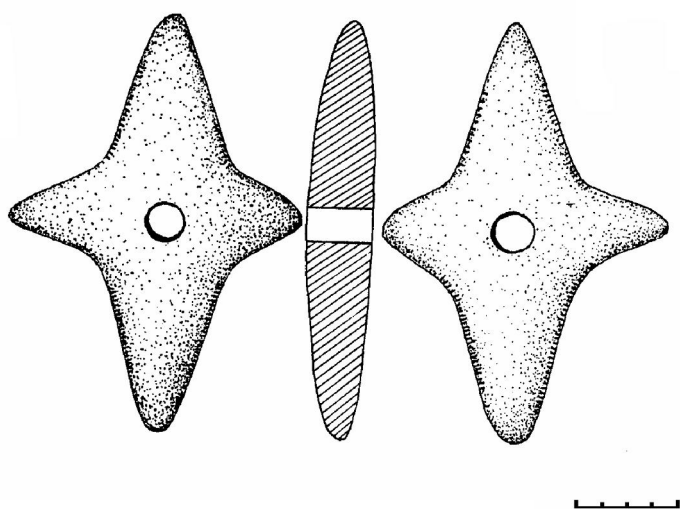


Рис. 1. Кам'яна булава з фондів Львівського історичного музею
Fig. 1. Stone mace from collection of Historical Museum in Lviv

зараховувати виріб до ямної культурно-історичної спільності, адже серед культур раннього періоду доби бронзи Західної Волині і Верхнього Подністер'я подібних предметів озброєння не знайдено.

Порода, з якої виготовлено булаву, вказує на її місцеве походження. Однак її поклади не входять до ареалу згаданої вище спільності, котра охоплює територію від пониззя Дністра на заході до нижньої течії Волги на сході, займаючи, в основному, Степ, частково, Лісостеп України. Втім, розглядаючи розвиток ямної культурно-історичної спільності під кутом міграційних процесів, дізнаємося, що за час свого існування окремі групи її населення постійно просувалися на захід. Одна хвиля мігрантів змінювала іншу, залишаючи на заході України, а також в Центральній Європі, поодинокі сліди свого перебування там у вигляді окремих знахідок з металу, каменю і глиняного посуду [Шапошникова, Довженко, 1986, с. 9].

Отже, описана вище безіменна булава виготовлена в одному з куточків басейну середньої течії р. Случ на сході Рівненщини носіями ямної культурно-історичної спільності під час одного з їх міграційних просувань на терени заходу України, можливо у верхів'я Дністра. Враховуючи скотарський спосіб їх господарства, а також зміни в кліматі Центральної і Східної Європи, що настали в кінці III тис. до н. е. (довготривалі засухи), пастуші племена з Північного Причорномор'я в пошуках пасовищ і соляних джерел, якими багаті окремі райони Верхнього Подністер'я, час від часу проникали сюди, залишаючи тут властиві їм предмети матеріальної культури, швидше за все в похованнях.

ЛІТЕРАТУРА

Крайнов Д.А.

1972 Древнейшая история Волго-Окского междуречья. – Москва.

Михальчишин І.Р., Смішко Р.М.

1995 Виготовлення бойових кам'яних сокир на території Прикарпаття і Волині // МДАПВ. – Львів. – Вип. 6.

Раскопки

1967 в Нижнем Поволжье // Памятники эпохи бронзы юга европейской части СССР. – Киев. – С. 98-99, рис. 7.

Столяр А.Д.

1985 Происхождение изобразительного искусства. – Москва.

Шилов В.П.

1975 Очерки по истории древних племен Нижнего Поволжья. – Ленинград.

Vitalij KONOPLJA

THE RARE TYPE OF STONE MACE FROM THE COLLECTION OF THE HISTORICAL MUSEUM IN LVIV

In the collections of the Historical museum in Lviv the gabbro-diabasic crosswise mace (museum inventory number – 2503) with two holes (20 and 21 centimeters in diameter). The edges of its sharp-point-like ends are ornamented by direct incisions (8-33). Analogues from the burial complexes of Jamna culture allow us to date this artifact back to Bronze Age. This find witness about the contacts between the ancient population of the North Black Sea region and Western Volhynia in the period end of III – beginning of II millennia B.C.